Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

16e Voortgangsrapportage Binnenhof

Datum 13 november 2026

(Afbeelding 1: Balken vloer Plenaire Zaal Eerste Kamer)

Inhoudsopgave

1 Inleiding 3

2 Stand van Zaken Renovatie 4
2.1 Complexdeel Tweede Kamer (TK) 4
2.2 Complexdeel Eerste Kamer & Raad van State (EK & RvS) 5
2.3 Complexdeel Algemene Zaken (AZ) 6
2.4 Kelder 7
2.5 Buitenruimten 7
2.6 Complex overstijgend 7

3 Projectbeheersing en Risicomanagement 9
3.1 Ontwikkeling integrale planning 9
3.2 Risicomanagement 9

4 Financiën 17
4.1 Budgetmutaties 17
4.2 Ontwikkeling kosten 17
4.3 Aangegane verplichtingen en gerealiseerde uitgaven 19

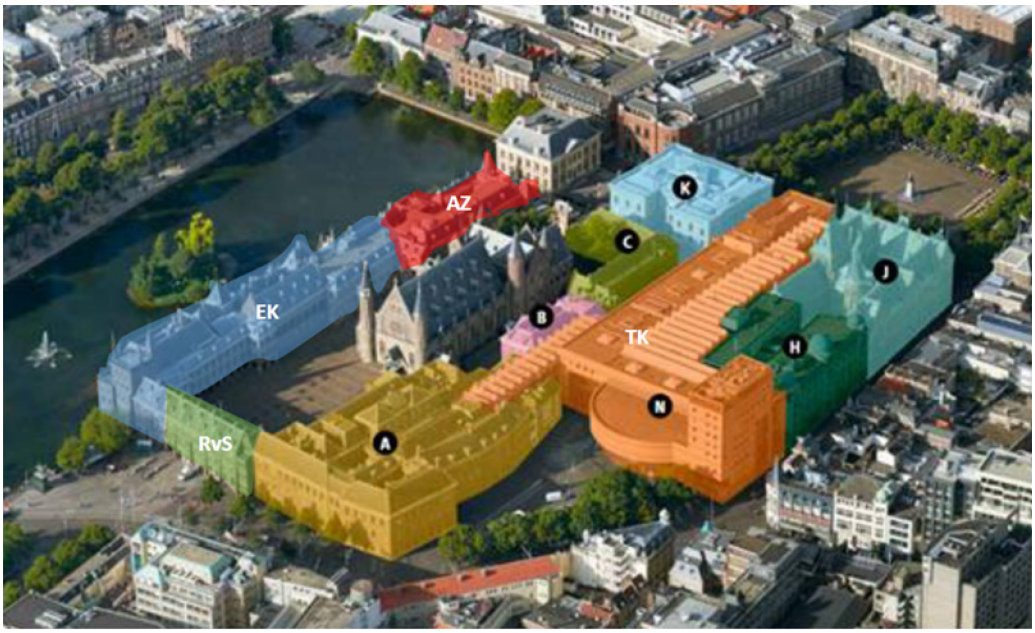
5 Overige ontwikkelingen 21
5.1 Maatregelen in de openbare ruimte rondom Binnenhof 21
5.2 Fietsparkeren 21
5.3 Centrale meldkamer (CMK) 21
5.4 Warmte-Koude Opslag (WKO) 21
5.5 Grafelijke zalen 21
5.6 Nieuwspoort 22
5.7 Aanvullende huisvesting Tweede Kamer 22
5.8 Omgeving & communicatie 22
5.9 Archeologie 24

6 Bijlagen 1 mutatieoverzicht 26

1 Inleiding

Deze zestiende voortgangsrapportage geeft inzicht in de stand van zaken van de renovatie van het Binnenhof over de periode maart 2026 tot en met augustus 2026. De renovatie bevindt zich volop in de realisatiefase. Op veel plekken wordt gewerkt aan de constructieve elementen. Het herstellen van de constructie van de gebouwen is belangrijk om het monument te kunnen behouden. In de rapportageperiode is het aantal medewerkers dat op de bouwplaats wordt ingezet verder gestegen tot rond de 600 en in de komende periode zal dit verder stijgen. Niet alleen bij delen van de Tweede Kamer, maar ook bij de Eerste Kamer en de Raad van State is te zien dat de eerste daken en gevels gereed komen. De bouwplaats is klein, en iedere meter wordt benut. Op de Hofplaats werd eerder nog archeologisch onderzoek uitgevoerd en de ruimte gebruikt voor bouwmaterieel. In de rapportageperiode zijn de resten van de historische Spuipoort zorgvuldig uitgenomen en kon worden gestart met de bouw van de nieuwe entree van de Tweede Kamer. Als onderdeel van het bouwproces komen steeds meer delen open te liggen waarbij ook nieuwe ontdekkingen worden gedaan in de gebouwen. Op plekken worden nieuwe gebreken aangetroffen, maar ook bijzondere vondsten. Samen met de hoofdaannemers zorgt het Rijksvastgoedbedrijf ervoor dat alle werkzaamheden zo efficiënt mogelijk worden uitgevoerd om op planning te blijven en de kosten te beheersen. Dit doen we door te sturen op het efficiënt uitvoeren van de werkzaamheden en direct bij te sturen bij gebeurtenissen die impact kunnen hebben op planning of kosten. De ruimte op de bouwplaats, de beschikbaarheid van specialistische arbeidskrachten en, in een veranderende geopolitieke situatie, ook de beschikbaarheid van middelen zorgen voor een dagelijkse puzzel die doelgericht wordt gelegd.

2 Stand van Zaken Renovatie

(Afbeelding 2: overzicht complexdelen en gebouwen)

2.1 Complexdeel Tweede Kamer (TK)

Werkzaamheden

In alle gebouwdelen van het complex vinden verschillende werkzaamheden plaats. In de vorige voortgangsrapportage is toegelicht dat er in gebouwen A en B veel rotte balkkoppen zijn aangetroffen. De balkkoppen zijn een belangrijk onderdeel van de constructie van het gebouw. In de rapportageperiode is het onderzoek naar de balkkoppen voortgezet en zijn helaas weer veel rotte balkkoppen aangetroffen. Gezien het grote aantal ruimtes en de grote hoeveelheid balkkoppen in slechte staat is de verwachting dat het pas in de volgende voortgangsrapportage duidelijk zal zijn wat de volledige omvang is van de problematiek en de hiermee samenhangende gevolgen. Ondertussen worden herstelwerkzaamheden al uitgevoerd. Deze zijn tijdrovend, mede door de schaarsheid aan gekwalificeerd personeel.

Afbeelding 3: Herstel balkkoppen in gebouw A

Tevens zijn in gebouwdeel A de werkzaamheden voor het herstel van gevel en dak (leien) aan de Opperhofzijde gestart. Het funderingsherstel in gebouwdeel A heeft achterstand opgelopen, mede door de vondst van een historische reinwaterkelder. Hierdoor is het ontwerp voor de constructieve installatietunnel opnieuw uitgewerkt. Deze vertraging kan worden opgevangen in de buffer tijd.
In gebouw C zijn de gevels en daken al afgerond. Ook is in dit gebouwdeel een proefruimte gemaakt. Deze ruimte heeft tot doel om de inrichting en installaties te toetsen met de gebruiker.

In gebouwdeel H vorderen de bouwkundige sloopwerkzaamheden. Gelijktijdig wordt in gebouw K, het voormalige Ministerie van Koloniën gewerkt aan een mock-up van de gevel, en zijn proefvlakken aangebracht ter beoordeling van de definitieve uitstraling en afwerking van de gevel en kozijnen. In gebouw J is verder gewerkt aan de hoogmonumentale terrazzovloer. Deze zal volgens de geldende kaders en regelgeving in het zicht worden behouden. Momenteel loopt herengineering om hiervoor te zorgen. Inmiddels zijn de leidekkers volop aan het werk op het dak van gebouw J met het vervangen van de leien, en wordt door specialisten de gevel gereinigd en plaatselijk hersteld.

Ontwerp
Het uitvoeringsontwerp (UO) voor gebouw C is afgerond. Voor de overige gebouwen loopt de UO-fase nog. De UO-fase van de gebouwen A, J en K wordt in 2026 afgerond. Voor de gebouwen B, H, N en I loopt de UO-fase door tot in 2027. Op de plek waar de publieksentree voor de Tweede Kamer wordt gebouwd, bevond zich voorheen de 'Grondwetbank', waarop artikel 1 van de Grondwet stond. Gezamenlijk met de Tweede Kamer, de gemeente Den Haag, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en atelier Rijksbouwmeester wordt gewerkt aan plannen en een ontwerp om artikel 1 van de Grondwet in de toekomst terug te brengen op het Binnenhof.

Zoals aangegeven in de brief van 16 oktober 2026 (Kamerstuk 34293-160) zijn sinds het opstellen van het programma van eisen in 2017 de veiligheidseisen aanzienlijk veranderd. Bij terugkeer op het Binnenhof is het van belang dat commissievergaderingen net zo zorgvuldig en veilig kunnen verlopen als nu in de tijdelijke huisvesting het geval is. Hiervoor zijn enkele specifieke maatregelen, aanvullend op het in 2017 vastgestelde programma van eisen, overeengekomen. De kosten die deze maatregelen voor het Rijksvastgoedbedrijf met zich meebrengen worden uit het bestaande programmabudget gedekt.

2.2 Complexdeel Eerste Kamer & Raad van State (EK & RvS)

Werkzaamheden
In de rapportageperiode is goede voortgang gemaakt met de renovatiewerkzaamheden aan de daken en gevels van de gebouwen van de Eerste Kamer (EK) en de Raad van State (RvS). Het zogenaamde Stadhouderlijk kwartier is zowel aan de Buitenhof- als de Opperhofzijde gereed en de steigers zijn inmiddels daar verwijderd om plaats te maken voor de funderingsversterkingen in de gebouwen van de RvS, die al voor de zomer zijn gestart. De renovatie van dak en gevel van de 16e-eeuwse Mauritstoren is bijna gereed; de steigers voor de renovatie aan de gevels en daken aan de Hofvijverzijde zijn geplaatst.
De uitvoering van de werkzaamheden voor het (gedeeltelijk) verlagen uitbreiden en waterdicht maken van de kelders van de Eerste Kamer, blijft complex. Zo bleken een aantal kolommen minder goed gefundeerd dan eerder aangenomen, waardoor in de uitvoering extra constructie en fundering noodzakelijk waren. Dit heeft geleid tot extra werkzaamheden, vertragingen en hogere kosten, die nog binnen de buffer voor tijd binnen het huidige budget kunnen worden opgevangen.

Afbeelding 5: Aangeheelde kolom in de kelder van de Eerste Kamer

In het Stadhouderlijk kwartier is ook aan de binnenzijde al gestart. Hier zijn voorbereidingen getroffen om de installaties bijvoorbeeld voor brandveiligheid aan te brengen. Dit is in dit hoogmonumentale deel ingewikkeld om weg te werken achter plafonds en onder vloeren. De asbestsanering boven de glazen kap in de Hall en de Hofkapel van de EK is afgerond en daarmee is in dit deel van het Binnenhof nagenoeg al het asbest verwijderd. Bij de RvS zijn de funderingsversterkingen van de kelder gestart en verlopen voorspoedig. De verwachting is dat deze eind 2026 gereed zijn.

Ontwerp
Het uitvoeringsontwerp (UO) voor de RvS en het UO voor de EK zullen naar verwachting eind dit jaar gereed zijn. In eerdere voortgangsrapportages is toegelicht dat de constructie van het dak van de plenaire zaal van de EK instabiel is. Inmiddels zijn de nodige versterkingsmaatregelen in het UO uitgewerkt waarmee stabiliteit van dit historische unieke plafond gewaarborgd is.

2.3 Complexdeel Algemene Zaken (AZ)

Werkzaamheden
In de rapportageperiode is de asbestsanering voor het gebouw van Algemene Zaken grotendeels afgerond. Op een aantal moeilijk bereikbare plekken loopt de asbestsanering nog door tot eind dit jaar. Ook heeft in de afgelopen periode de aannemer alle oude installaties en losse elementen verwijderd. Er zijn verschillende onderzoeken naar de constructie en inpasbaarheid van installaties uitgevoerd. Zo is de houten kapconstructie van het Torentje onderzocht waarbij is vastgesteld dat deze nog geheel intact is en dat het gebruikte hout gekapt is in 1547 en als bouwpakket op het torentje is aangebracht.
De eerste gesprekken voor de contractering voor de realisatie van de renovatie van AZ zijn in samenwerking met de aannemer gevoerd. Om betere controle te houden op kosten is ook hier gekozen voor een kosten+ contract.

Afbeelding 6: Historische kapconstructie Torentje

Ontwerp
Het proces voor de ontwerpvergunning loopt. De uitwerking van het Technisch Ontwerp is deze rapportageperiode verder doorgelopen, waarbij in samenspraak met de gebruiker de resterende ontwerponderdelen en materiaal- en kleurkeuzes zijn vastgelegd. De aannemer wordt in deze fase actief meegenomen in het ontwerp om op zo kort mogelijke termijn een UO gereed te hebben.

2.4 Kelder

Werkzaamheden
De realisatie van de kelder bestaat uit twee delen: de betonnen bak zelf (het constructieve deel) en de inbouw van de kelder (het technische deel). Deze twee delen worden achtereenvolgens en los van elkaar uitgevoerd.
De werkzaamheden aan het constructieve deel van de kelder lopen op schema. Deze werkzaamheden zullen in de komende periode worden voortgezet en lopen door tot medio 2027.

Ontwerp
Voor de kelder zijn de realisatiecontracten in de afgelopen rapportageperiode getekend.

2.5 Buitenruimten

Werkzaamheden
Zoals in de 15e voortgangsrapportage is aangegeven is de buitenruimte in gebruik als bouwplaats voor de diverse bouwdelen.

De daadwerkelijke herinrichting van de buitenruimten met bestrating, beplanting en meubilair is in de laatste fase van de Binnenhofrenovatie voorzien, nadat alle gebouwen aan de buitenkant volledig zijn gerenoveerd.

Ontwerp
Het integraal ontwerp van de buitenverlichting is afgerond en de vergunningsaanvraag is in voorbereiding. De historische wandlantaarns zijn omgezet naar LED armaturen. Om alles in de praktijk te testen is een mock-up opstelling gemaakt die positief is beoordeeld en de integrale testen van de armatuur zijn geslaagd. Voor de evenementenverlichting worden komende rapportageperiode mock-ups gemaakt.

Voor de buitenruimten zullen de werkzaamheden worden ingeregeld bij de hoofdaannemers van de complexdelen.

De buitenverlichting rondom de Hofvijver maakt onderdeel uit van het integrale ontwerp buitenverlichting. Deze verlichting rondom de Hofvijver is voortgetrokken ten aanzien van ontwerp, vergunning en realisatie en is al in bedrijf.

2.6 Complex overstijgend

Testen van installaties (commissioning)
Elke individuele installatie moet worden gerealiseerd, opgestart en ingeregeld, zoals elektra, verwarming, rookmelders, intercoms, en verlichting. Als elke individuele installatie goed functioneert zal worden getest of deze goed functioneert als onderdeel van het specifieke installatiesysteem. Stapsgewijs wordt op deze manier een steeds groter installatiesysteem getest; van een individueel installatiecomponent, naar een installatiesysteem, naar gebouw, naar een heel

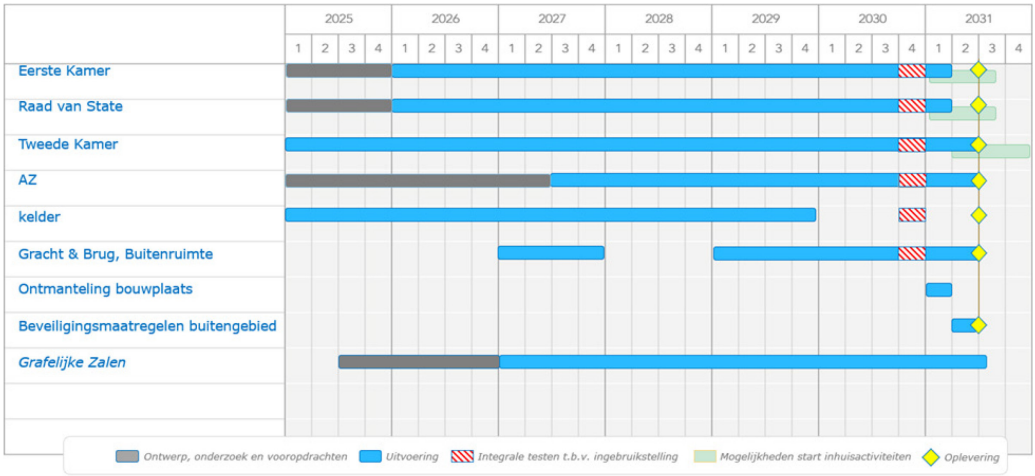
complexdeel en vervolgens het Binnenhof als geheel. De commissioning zelf is voorzien in 2029 en 2030. De afgelopen periode is gestart met het opzetten van een geïntegreerd testprogramma om de werking van alle technische systemen als geheel te borgen. Dit wordt de komende periode verder uitgewerkt. Door vroegtijdig te harmoniseren en samenwerkingsafspraken te maken, is er consistentie in de aanpak over alle complexdelen heen. Dit zorgt ervoor dat potentiële problemen vroegtijdig worden geïdentificeerd en kunnen worden opgelost, waardoor de kans op vertragingen of complicaties tijdens de eindfase van het project kleiner wordt.

3 Projectbeheersing en Risicomanagement

3.1 Ontwikkeling integrale planning

In de 14e voortgangsrapportage is de geactualiseerde planning toegelicht. Zoals in het eerdere hoofdstuk gemeld zijn er aspecten die meer tijd vragen dan voorzien. Tegelijkertijd worden ook maatregelen getroffen om werkzaamheden te versnellen. Dit heeft ertoe geleid dat de planning op hoofdlijnen ongewijzigd is. De werkzaamheden zijn erop gericht dat de complexen in de zomer van 2031 overgedragen kunnen worden aan de gebruikers.

Deze planning op hoofdlijnen ziet er als volgt uit:

(Afbeelding 7: Planning Renovatie Binnenhof)

Een paar zaken over de planning vallen op. Zo worden we dagelijks nog geconfronteerd met onverwachtse vondsten, zoals de staat van de vloerconstructie van de plenaire zaal EK, vele verrotte balkkoppen en de vondst van de reinwaterkelder onder gebouw A. Al deze zaken leiden tot noodzakelijke herengineering en extra uitvoeringsinspanningen. Tot nu toe kunnen we dit opvangen binnen de integrale planning door versnellingen, overwerk en wijzigingen in bouwvolgorde. Wel staat dit continu onder druk. De verwachting is wel dat het aantal onverwachtse vondsten gaat afnemen zodat er geen onbeheersbare druk ontstaat op de planning.

De krappe bouwplaats heeft veel afstemming nodig tussen de verschillende aannemers en tussen de aannemers en de omgeving (omwonende, ondernemers, gemeente). Veel werkzaamheden vinden op dit moment onder het maaiveld plaats. Hierdoor is veel afstemming nodig over bemaling, graafactiviteiten, positie van gevelsteigers en transporten. Door dagelijkse afstemming tussen alle betrokkenen wordt voorkomen dat er knelpunten ontstaan die tot vertraging leiden.

3.2 Risicomanagement

Ontwikkelingen risico's
In dit hoofdstuk worden de belangrijkste ontwikkelingen in de toprisico's van het programma beschreven met daaronder de beschrijving van de actuele top-10 risico's en de beheerstrategie.

De afgelopen periode zijn de risico's die samenhangen met de fase van commissioning en oplevering van het programma beter in kaart gebracht. Het overall risicoprofiel van het programma is ongeveer gelijk gebleven. Enerzijds is er sprake van een stijging van het risicoprofiel door de nieuwe informatie over de tegenvallende staat van de gebouwen en nieuwe archeologische vondsten die ontwerpaanpassingen met zich meebrengen. Daartegenover staat een daling van het risicoprofiel door de voortgang bij het contracteren, waardoor het risico op tegenvallende marktprijzen bij het afsluiten van nieuwe contracten verder gedaald is.

Tenslotte is het exogeen risico van een kostenstijging door de hoge inflatie deels opgetreden met het vaststellen van een hogere bouwrente en het vooruitzicht dat de indexatie van de contracten over 2026 hoger zal zijn dan waarmee rekening is gehouden. Deze risico's worden als exogeen beschouwd omdat het Rijksvastgoedbedrijf hier geen invloed op heeft en geen mogelijkheden heeft om dit te beheersen.

De belangrijkste veranderingen in de risico's staan hieronder toegelicht:

De slechte bouwkundige staat en archeologische vondsten leiden tot vertraging
Zoals toegelicht in hoofdstuk 2 zijn met name bij complexdeel 1 (EK-RvS) en complexdeel 2 (TK) de bouwkundige staat van de gebouwen slechter gebleken dan vooraf ingeschat. Bij de Eerste Kamer betreft dit onder andere het ontbreken van funderingen onder een aantal dragende muren in de kelders. Dit is naar voren gekomen bij de verdieping van de kelders. Bij de renovatie van de delen van de Tweede Kamer zijn de diverse uitdagingen en tegenvallers naar voren gekomen (zie hoofdstuk twee). Daarnaast worden tijdens de bouwwerkzaamheden nog regelmatig archeologische vondsten gedaan.
Tijdens de onderzoeks- en ontwerpfase is een deel van de bouwkundige en archeologische staat van de gebouwen in beeld gebracht. Maar niet het gehele complex is onderzocht. De onderzoeken dienden ter voorbereiding op de realisatiefase waar het programma zich nu in bevindt. Het uitvoeren van deze onderzoeken was belangrijk om meer informatie te krijgen over de technische staat van de gebouwen voor het verder uitwerken van de renovatieplannen. Ondanks deze onderzoeken worden we nog steeds dagelijks verrast door nieuwe bevindingen.

De bevindingen leiden tot extra werkzaamheden, vertragingen en hogere kosten, die nog binnen de buffers voor tijd en binnen het budget kunnen worden opgevangen. In de risico top10 leidt dit vooral tot een stijging van risico 4, dat optreedt indien tegenvallers niet meer in deze buffers kunnen worden opgevangen. Daarnaast leiden deze tegenvallers ook vaak tot knelpunten in de planning omdat dit vaak re-engineering, verschuivingen op de raakvlakken en logistieke knelpunten tot gevolg heeft. Dit leidt tot een stijging van risico 8.

Meer zicht op risico's in de commissioning en bij oplevering
In de verslagperiode zijn via verschillende risicosessies de belangrijkste risico's voor de fase van commissioning en oplevering van het programma beter in beeld gekomen. Hierdoor komt een risico voor de commissioning nu al naar voren in de top 10. Naast de complexiteit die wordt veroorzaakt doordat verschillende partijen delen van systemen realiseren, geven de eisen ten aanzien van de informatiebeveiliging ook uitdagingen. Beheersing is in deze fase gericht op het vroegtijdig identificeren van risico's en knelpunten om waar mogelijk nu al bij te sturen.

Risico op nieuwe tegenvallers bij het afsluiten van contracten daalt
In de rapportageperiode zijn de bouwcontracten voor de kelder en de Publieksentree van de Tweede Kamer afgesloten. Alhoewel de hoge marktprijzen wel tot een tegenvaller hebben geleid, leidt dit niet tot ophogen van het budget omdat deze binnen het bestaande budget opgevangen konden worden. Omdat nu meer dan 80% van de werkzaamheden zijn gecontracteerd, is risico 6 dalend. Medio 2027 wordt met het contracteren van AZ de marktprijs bekend van het laatste grote project dat vanuit het programmabudget wordt gefinancierd.

Actuele top 10 risico's en beheerstrategie
In de onderstaande tabel zijn de toprisico's gerangschikt op basis van de uitkomsten van de risicoanalyse. In de tabel is ook de trend in de verslagperiode (stijgend, gelijk of dalend) aangegeven.

Positie	Top 10 risico	Trend
1	Scopewijzigingen in de realisatie leiden tot noodzakelijke ontwerpaanpassingen met extra vertragingen en kosten tot gevolg	=
2	De geringe beschikbaarheid van bouwplaatsruimte op en rondom het Binnenhof leidt tot bouwlogistieke knelpunten	=
3	Gevoelige geclassificeerde informatie over het programma wordt openbaar	=
4	Tegenvallers in de realisatie kunnen niet opgevangen worden in de tijdsbuffer en/of leiden tot extra kosten	▲
5	De bouwwerkzaamheden en brand leiden tot onherstelbare schade aan de monumentale gebouwdelen	=
6	De ontwerpen en/of marktaanbiedingen zijn niet passend te krijgen binnen de financiële randvoorwaarden	▼
7	De bouwwerkzaamheden leiden tot onveilige situaties voor de omgeving	=
8	Risico op vertraging programma doordat er spanning zit tussen de integrale planning en de uitvoeringsplanningen van de aannemers	▲
9	Tijdens commissioning blijkt dat de (beveiliging) systemen en installaties niet integraal werken	▲
10	De uitkomsten van bouwkundige en archeologische onderzoeken leiden tot vertragingen	=

1. **Scopewijzigingen in de realisatie leiden tot noodzakelijke ontwerpaanpassingen met extra vertragingen en kosten tot gevolg.**

Evenals in de voorgaande rapportageperiode wordt het risico op scopewijzigingen die leiden tot noodzakelijke aanpassingen in het ontwerp als hoog gekwalificeerd. Gedurende de realisatiefase kunnen onvoorziene omstandigheden noodzaken tot ontwerpwijzigingen. Dit kan het gevolg zijn van omissies in het oorspronkelijke ontwerp, wijzigingen in wet- en regelgeving, of raakvlakken tussen complexonderdelen. Deze ontwerpaanpassingen kunnen leiden tot vertragingen in de planning en/of meerkosten.

De beheersing van dit risico is gericht op het voorkomen van wijzigingen die leiden tot aanpassingen van vastgestelde ontwerpen. Met de gebruikers is overeengekomen dat wijzigingen niet mogelijk zijn. Wanneer er desalniettemin toch verzoeken tot wijzigingen zijn zal altijd een toets op gevolgen voor onder andere de financiën, planning en risico's worden uitgevoerd. Dit waarborgt transparante besluitvorming en draagt bij aan een beheerste uitvoering van planning en kosten. Sinds 2024 is er bij één verzoek tot wijziging besloten deze op te nemen in het ontwerp. Te merken is dat de gebruikers terughoudend zijn op dit gebied. Door hier gezamenlijk aandacht aan te besteden en in samenspraak de zorgvuldige toets uit te voeren is er begrip en inzicht in consequenties van verzoeken. Dit risico scoort echter onverminderd hoog omdat de impact van scopewijzigingen heel groot is.

2. **De geringe beschikbaarheid van bouwplaatsruimte op en rondom het Binnenhof leidt tot bouwlogistieke knelpunten**

De toenemende bouwwerkzaamheden op de beperkte bouwplaatsruimte leiden tot veel onderlinge afhankelijkheden tussen de verschillende complexdelen. Met de verdere intensivering van werkzaamheden in de komende periode groeit de kans op logistieke beperkingen die zorgen voor tegenvallers in tijd. Dit risico blijft daarom een toprisico voor het programma.

De afhankelijkheden tussen complexdelen worden programma breed gemanaged en er is een vaste overlegstructuur tussen de uitvoerende partijen. Met aannemers zijn werkafspraken gemaakt over samenwerking en taakverdeling, die periodiek worden geactualiseerd. De programmaplanning is herijkt zodat de werkvolgorde en de inzet van bouwplaatsruimte beter op elkaar aansluiten. Daarnaast wordt het werkterrein aan de Hofvijver benut om op planning te kunnen blijven.

3. **Gevoelige geclassificeerde informatie over het programma wordt openbaar**

Het informatiecompartiment groeit naarmate meer personen bij de uitvoering betrokken raken, waardoor het risico op een informatielek onverminderd hoog blijft.

De beheersing is gericht op het beperken van toegang tot gevoelige informatie via screening van medewerkers, strikte toepassing van het need-to-know-principe en periodieke steekproeven op de juiste rubricering van informatie. Informatiebeveiliging staat zowel bij opdrachtgever als opdrachtnemers hoog op de agenda en eventuele knelpunten worden bewaakt via structureel overleg met BZK.

4. **Tegenvallers in de realisatie kunnen niet opgevangen worden in de tijdsbuffer en/of leiden tot extra kosten**

Bij werkzaamheden aan historische gebouwen is het niet ongebruikelijk dat de werkelijke staat van constructies slechter is dan op basis van vooronderzoek werd verwacht. Denk aan aangetast metaal, houtrot of scheurvorming die pas zichtbaar wordt tijdens de uitvoering. Ook ontbreekt van eerdere verbouwingen soms de nodige documentatie. Deze onvoorziene tegenvallers in de uitvoering kunnen leiden tot meerkosten en vertraging. Door het vorderen van de werkzaamheden wordt steeds meer duidelijk over de werkelijke staat van de gebouwen. Helaas moeten we nog steeds constateren dat er meer problemen worden aangetroffen dan op voorhand ingeschat.

De beheersing is gericht op het vroegtijdig identificeren en mitigeren van risico's door middel van aanvullende bouwkundige onderzoeken, onderzoek naar planningsoptimalisatie en risico gestuurde contractvormen. Daarnaast worden risicosessies gehouden met externe partners om risico's gezamenlijk te identificeren en te beheersen. Met resterende onzekerheden is tot op zekere hoogte rekening gehouden binnen het bestaande budget met een post onvoorzien.

5. **De bouwwerkzaamheden en brand leiden tot onherstelbare schade aan de monumentale gebouwdelen.**

Door de intensivering van de bouwactiviteiten blijft de kans op brand of bouwschade met onherstelbare gevolgen voor de monumentale panden van het Binnenhof onverminderd aanwezig. Hoewel de kans op brand door de getroffen maatregelen is verminderd, blijven de mogelijke gevolgen van een incident groot vanwege de monumentale waarde van het Binnenhof.

De beheersmaatregelen zijn operationeel en omvatten continue monitoring door brandwachten, periodieke controles en oefeningen met de brandweer, alsmede toetsing op naleving van de bouwveiligheidsafspraken. Vanwege de onomkeerbare gevolgen blijft het risico hoog geclassificeerd.

6. **De ontwerpen of marktaanbiedingen zijn niet passend te krijgen binnen de financiële randvoorwaarden**

Inflatie, schaarste in het marktaanbod en geopolitieke ontwikkelingen zorgen voor aanhoudende prijsdruk.

Om deze ontwikkeling enigszins te beheersen zijn we in nauw contact met de markt waardoor we indien nuttig inkopen en contracten vooruit kunnen trekken.
Tevens ondersteunt de gekozen contractvorm het gezamenlijk met de marktpartijen zoeken naar efficiëntie en kostenbesparingen.

7. **De bouwwerkzaamheden leiden tot onveilige situaties voor de omgeving**

De drukte van transportbewegingen op en rondom het Binnenhof neemt verder toe. Gezien de centrale ligging in de binnenstad vergroot dit de kans op onveilige situaties voor de directe omgeving. Dit risico heeft daarom blijvend de aandacht.

De beheersing is gericht op het borgen van veiligheid op en rond het bouwterrein. Veiligheidsafspraken worden vastgelegd in het integrale kader veiligheid. Daarnaast worden praktische maatregelen getroffen om risico's voor de omgeving te beperken, zoals de inzet van verkeersbegeleiders en concrete afspraken met de gemeente Den Haag over het beheer van de omgeving.

8. **Risico op vertraging programma doordat er spanning zit tussen de integrale planning en de uitvoeringsplanningen van de aannemers**

De integrale planning geeft een totaalbeeld van alle planningen van de complexdelen en hun onderlinge raakvlakken. Het actueel houden van deze integrale planning is bewerkelijk, door faseverschillen tussen de projecten en verschillen in planningsmethodiek, -tooling en aggregatieniveau. Gegeven het aantal betrokken partijen en de toename in te beheersen uitvoeringsplanningen is het risico dat partijen gaan afwijken van de integrale planning. Hierdoor kan het zicht op de onderlinge raakvlakken onvolledig worden en vertragingen optreden. De

komende twee jaar is vanwege de aard van de werkzaamheden de druk op de schaarse bouwruimte het grootst. Het langer nodig hebben van bouwruimte voor specifieke werkzaamheden kan zorgen voor het later starten en dus later gereed zijn van andere werkzaamheden. De onderlinge afhankelijkheden tussen de complexdelen worden groter doordat meerdere partijen tegelijkertijd op een kleine bouwplaats aan het bouwen zijn.

Door de herijking van de integrale planning sluiten de uitvoeringsplanningen van de aannemers beter aan op het geheel. Dit maakt de onderlinge afhankelijkheden tussen deelprojecten transparanter**.** De afstemming van raakvlakken tussen complexdelen vraagt veel aandacht en personele inzet. Door werkzaamheden programma breed te coördineren en planningen actief op elkaar af te stemmen wordt de samenhang binnen het programma versterkt. Dit verbetert de uitvoerbaarheid en vergroot de mogelijkheden om tijdig bij te sturen of waar nodig te versnellen.

9. Tijdens commissioning blijkt dat de (beveiliging) systemen en installaties niet integraal werken

Nu de realisatie grotendeels is gestart, worden de werkzaamheden rondom de commissioning van het complex verder uitgewerkt. Hoewel commissioning onderdeel is van de scope per afzonderlijk complexdeel, vormt het integraal testen van de systemen een aandachtspunt. Bij complex overstijgende tests komen potentiële problemen vaak pas voor het eerst aan het licht, doordat systemen (o.a. meet en regeltechniek installaties, bediening verlichting en communicatiesystemen) dan pas in samenhang moeten functioneren.

Ter beheersing van dit risico wordt een overkoepelend functioneel beveiligingsdocument opgesteld dat als basis dient voor het testprogramma. Beveiligingsscenario's worden integraal en complex overstijgend gedefinieerd, zodat bij de tests getoetst kan worden of de systemen in samenhang en als geheel correct functioneren. Daarnaast wordt het eigenaarschap van eventuele issues scherp belegd, zodat knelpunten tijdig worden gesignaleerd en opgepakt. Door deze maatregelen vroegtijdig in te richten wordt de kans op vertraging aan het einde van de renovatiewerkzaamheden kleiner.

10. De uitkomsten van bouwkundige en archeologische onderzoeken leiden tot vertragingen

Archeologische vondsten blijven een reëel risico en kunnen leiden tot aanvullende werkzaamheden, noodzakelijke ontwerpaanpassingen en vertraging. Dit risico blijft relevant doordat er nog steeds opgravingen worden uitgevoerd en vooraf niet altijd bekend is dat er archeologische vondsten aanwezig zijn. Ten opzichte van de vorige rapportageperiode is de risicoclassificatie desalniettemin gedaald door de voortgang van de werkzaamheden en de afname nog te onderzoeken gebieden en/of gebouwdelen.

Beheersing blijft gericht op het voorafgaand aan de werkzaamheden zo volledig mogelijk archeologische en constructieve onderzoeken uit te voeren om vroegtijdig zicht te krijgen op mogelijke vondsten en de bouwkundige staat van de constructies te controleren en hiermee de impact op de planning te beperken.

Financiële risico’s
Naast de generieke top 10 is naar aanleiding van de motie Welzijn (34293, nr.143) in de rapportage wederom de financiële waardering van de top 10-risico’s

opgenomen. Dit betreft een schatting van de mogelijke financiële effecten indien de top-10 risico's deels of in het geheel optreden. De schatting is gebaseerd op de waarderingen uit risicodossiers van de projecten aangevuld met de inzichten van het programma. In algemene zin geldt dat nu de contracten grotendeels zijn getekend en de werkzaamheden vorderen, het financieel risicoprofiel is gedaald.

Positie	Top 10 risico	Verwachtingswaarde geld
1	Contractvorm kosten+ levert niet het beoogde financiële resultaat op. Werkelijke kosten hoger dan budget.	25M-50M
2	Tegenvallers in de realisatie kunnen niet opgevangen worden in de tijdsbuffer en /of leiden tot extra kosten.	25M-50M
3	Gevoelig geclassificeerde informatie over het programma wordt openbaar.	10M-25M
4	Vertraging leidt tot extra kosten die niet gedekt zijn.	10M-25M
5	Scopewijzigingen in de realisatie leiden tot noodzakelijke ontwerpaanpassingen met extra vertragingen en kosten tot gevolg.	5M-10M
6	De marktaanbieding is niet passend te krijgen binnen de financiële randvoorwaarden.	5M-10M
7	Door de onverwachte uitloop van andere deelprojecten ontstaat uitloop op het kritieke pad.	5M-10M
8	De bouwwerkzaamheden en brand leiden tot onherstelbare schade aan de monumentale gebouwdelen.	1M-5M
9	Tijdens commissioning blijkt dat het programma van eisen niet goed is/onvoldoende de eisen aan het beoogde gebruik borgt.	1M-5M
10	De uitkomsten van bouwkundige en archeologische onderzoeken leiden tot vertragingen.	1M-5M

Belangrijkste veranderingen ten aanzien van de vorige verslagperiode:
De totale financiële verwachtingswaarde van het risicodossier is licht gedaald. Deze daling wordt met name veroorzaakt door de afname van de risico's *'Scopewijzigingen in de realisatie leiden tot noodzakelijke ontwerpaanpassingen met extra vertragingen en kosten tot gevolg'* en *'Door de onverwachte uitloop van andere deelprojecten ontstaat uitloop op het kritieke pad'*. Dit is het gevolg van een strakkere beheersing van scopewijzigingen en een verdere verdieping van het inzicht in en de sturing op raakvlakken tussen deelprojecten binnen de integrale planning. Daarnaast is de verwachtingswaarde van de meeste overige risico's in de financiële top 10 stabiel gebleven of licht afgenomen.

Nieuw in de financiële top 10 is het risico dat tijdens de commissioning blijkt dat het programma van eisen onvoldoende aansluit op het beoogde gebruik van het complex. Dit risico hangt samen met de verwachting van gebruikers en de beheerorganisatie dat gebouwgebonden systemen, zoals het Gebouwbeheersysteem

(GBS) en het Energie Management Systeem (EMS), na oplevering integraal over het gehele Binnenhof functioneren.

Exogene risico's
Naast bovengenoemde risico's zijn er ook risico's waarover het programma geen invloed op heeft, maar die wel kunnen leiden tot kostenstijgingen en vertraging, zogenaamde exogene risico's. Hieronder staan vijf exogene risico's die het programma kunnen raken:

1. De geopolitieke omstandigheden leiden tot prijsstijgingen die niet gedekt zijn en/of hoger zijn dan de vaste indexatie van het budget.
2. Renteontwikkelingen, zoals de bouwrente, en macro-economische schommelingen beïnvloeden indexatie en financieringskosten van het programma.
3. Verhoogd dreigingsniveau (terreur, activisme, cyber) leidt tot aanvullende beveiligingseisen tijdens of na oplevering.
4. Schaarste aan gespecialiseerd personeel (restauratievaklieden, beveiligingsexperts, installateurs) in de Nederlandse bouwmarkt leidt tot vertraging en/of hogere inhuurkosten.
5. Aangescherpte stikstof- of milieuregelgeving beperkt bouwactiviteiten of vraagt aanvullende vergunningen en mitigerende maatregelen.

Deze risico's worden wel actief gemonitord om waar mogelijk de impact te reduceren.

4 Financiën

4.1 Budgetmutaties

Budget Renovatie

Zoals in eerdere voortgangsrapportages aangegeven, is de doelstelling dat de Binnenhof renovatie binnen de afgesproken randvoorwaarden en vastgestelde kaders gerealiseerd wordt. Dit gecombineerd met de jaarlijkse indexatie van het prijspeil en de vier disclaimers. Deze zijn relevant voor het moeten bijstellen van tijd en geld als gevolg van: 1. Marktspanning 2. Extra eisen beveiliging 3. Extra eisen duurzaamheid 4. Onvoorziene technische uitvoeringsrisico's. Indien voldoende zekerheid bestaat over de omvang van het extra benodigde budget wordt bij de voorjaarsnota een beroep gedaan op de betreffende disclaimer(s) waarbij tijdens de begrotingsbesluitvorming wordt bekeken hoe hiermee om te gaan.

In de verslagperiode zijn geen wijzigingen in het budget doorgevoerd en is het budget onveranderd.

*Bedragen * € 1 mln.*	**Bedrag**
Totaal budget Renovatie prijspeil 1-1-2027	**2.796,7**

Conform de toezegging tijdens het commissiedebat Rijksvastgoedbedrijf en renovatie Binnenhof van 20 mei 2026 is in bijlage 1 een overzicht opgenomen met alle budgetmutaties voor de Renovatie sinds start van het programma en uitgesplitst naar oorzaak, bijvoorbeeld indexatie of beroep op één van de disclaimers. In 4.2 worden de kostenontwikkelingen in de afgelopen periode toegelicht.

Budget Tijdelijke Huisvestingen

Het budget voor de tijdelijke huisvestingen van de TK, EK en AZ bestaat uit de gebruiksvergoedingen die gedurende de gebruiksperiode worden betaald. Het budget is niet veranderd in de verslagperiode. De gevolgen van de langere doorlooptijd van de renovatie zijn verwerkt, en het budget is opgehoogd omdat langer gebruik wordt gemaakt van de tijdelijke huisvestingen. De kosten voor de tijdelijke huisvestingen zijn nu gedekt tot eind 2031.

*Bedragen * € 1 mln.*	**Bedrag**
Budget tijdelijke huisvestingen prijspeil 1-1-2027	**164,4**

4.2 Ontwikkeling kosten

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van de kosten toegelicht. Zoals vermeld in de vijftiende voortgangsrapportage is begin 2026, met de besluitvorming over het ophogen van het budget van het programma, een actueel financieel kader voor de renovatie vastgesteld. De marges op de prognoses van projectkosten worden kleiner en de totale prognose ligt in lijn met het budget. Alhoewel in de uitvoering nog vele tegenvallers optreden, bevat het huidige budget ook enige, beperkte, ruimte om opgetreden reguliere projectrisico's op te vangen.

Daartegenover, en ook toegelicht in het hoofdstuk risicomanagement, blijven een aantal onzekerheden van toepassing die niet of maar beperkt beïnvloedbaar zijn door het Rijksvastgoedbedrijf en ook gekoppeld zijn aan de ontwikkeling van de inflatie. In de vijftiende voortgangsrapportage is een toelichting gegeven op de financiële onzekerheid als gevolg van de hoge inflatie en de invloed hiervan op de vaststelling van de bouwrente en de jaarlijkse indexatie van het budget. Als gevolg van de actuele ontwikkeling van de inflatie zijn deze twee risico's aan het optreden, die ervoor zorgen dat de prognose van de kosten stijgen, onafhankelijk de van de uitvoering van de werkzaamheden in het programma.

Gevolgen vaststelling bouwrente over periode 2027-2031

In de 15de voortgangsrapportage is toegelicht dat de bouwrente over de periode 2027-2031 nog moest worden vastgesteld. Het Rijksvastgoedbedrijf financiert alle projectuitgaven via de leenfaciliteit. Tot de oplevering van de renovatie moet op basis van de regelgeving over de uitstaande leningen ook een bouwrente worden betaald. Deze rentekosten worden onderdeel van de investeringskosten waarvoor geleend wordt en die na oplevering worden afgelost via de gebruiksvergoedingen. De bouwrente wordt iedere vijf jaar opnieuw vastgesteld door het ministerie van Financiën. In de prognoses waren de rentekosten gebaseerd op een aanname van 2% te betalen bouwrente over de periode 2027-2031. Juist in het afgelopen jaar is deze rente, als gevolg van de hoge inflatie, gestegen en per 1 juli is de bouwrente vastgesteld op 2,64%. Dit is dus hoger dan het percentage waar in de prognoses rekening mee was gehouden (2,0%). De doorrekening van de hogere rente leidt tot hogere rentekosten dan waarin was voorzien. Op basis van de huidige berekeningen leidt dit tot een eenmalige stijging van de kosten in een range van €50 tot €70 mln. Het daadwerkelijk te betalen bedrag aan rente is nog afhankelijk van factoren als de uiteindelijke omvang van de leningen en het moment dat de kasuitgaven gerealiseerd worden in de periode 2027-2031.

Hoge indexatie van contracten over 2026

Het programma houdt rekening met een vaste jaarlijkse indexatie van het budget van 2,5% per jaar. De geopolitieke situatie en vooral de stijging van energieprijzen hebben een effect op de prijzen in de bouwsector. De trends voor de prijsontwikkeling worden gemonitord op basis van bouwkostendata van het BDB, een gespecialiseerd bureau op het gebied van kostenontwikkeling en -data in de bouw. De bouwcontracten worden op basis van de data van het BDB geïndexeerd. BDB geeft een maandelijkse prognose van de prijsontwikkeling tot 1 jaar vooruit. De huidige verwachting is dat de prijsstijgingen in de bouwsector in 2026 tussen de 4 en 5% liggen. Dat is aanzienlijk hoger dan de 2,5% waar nu mee gerekend wordt.

De effecten op de kosten van een hoge indexatie zijn juist in de eerste jaren van de uitvoeringsfase het grootst. Omdat de afgelopen twee jaar vrijwel alle werkzaamheden contractueel zijn vastgelegd, maar de uitgaven voor de uitvoering nog op gang moeten komen is het "gat" tussen verplichting en uitgaven op dit moment het grootst. Daarmee is het te indexeren bedrag in het komende jaar hoog, Naarmate de werkzaamheden vorderen en de uitgaven stijgen gedurende de uitvoering wordt het te indexeren bedrag de komende jaren kleiner.

Begin 2027 zullen de definitieve kosten voor de indexatie over 2026 worden vastgesteld. Duidelijk is evenwel dat de prognoses van de kosten door de bouwrente en indexatie stijgen en dit budgetspanning zal geven. Via de reguliere begrotingsmomenten, waarvan de eerste bij voorjaarsnota 2027 plaatsvindt, en in

de volgende voortgangsrapportage worden eventuele aanpassingen opgenomen en de stand van zaken toegelicht.

Resterende onzekerheden

Ten opzichte van eerdere claims en planningen van de Binnenhof Renovatie is de nieuwe planning en huidige kostenprognose betrouwbaarder, omdat deze gebaseerd is op contractprijzen en – mijlpalen. De belangrijkste nog resterende onzekerheden die van invloed kunnen zijn op de kostenontwikkeling zijn:

- Begin 2027 start het contracteren en de prijsvorming van het laatste nog te contracteren gebouwdeel binnen het programma, het ministerie van Algemene Zaken. Hierbij kan marktspanning optreden met een verschil tussen de ramingen van het Rijksvastgoedbedrijf en de marktprijzen.
- De stabiliteit van de scope; eind 2024 zijn bestuurlijke afspraken gemaakt met de gebruikers om in principe geen nieuwe klantwensen te honoreren. Gevolgen van geopolitieke en/of maatschappelijke ontwikkelingen met impact op de scope blijven een onzekerheid.
- De ontwikkeling van de inflatie (zie bovenstaande toelichting over de kosteneffecten van indexatie).
- Onverwachte vondsten in de gebouwen of ondergrond en onverwachte gebeurtenissen tijdens de bouw.
- De ontwikkeling van de werkelijke kosten i.v.m. de kosten+ contractvorm, waarbij de aannemers worden betaald op basis van de werkelijk gemaakte kosten en incentives hebben om onder de richtprijs uit te komen. De ervaringen zijn vooralsnog positief, maar nog pril omdat veel van de gecontracteerde werkzaamheden nog te recent gestart zijn.

Voor een overzicht van de omvang van de financiële risico’s wordt verwezen naar het onderdeel risicomanagement.

4.3 Aangegane verplichtingen en gerealiseerde uitgaven

Van het per saldo toegekende budget voor de Renovatie (€ 2.796,7 mln.) is op de peildatum van deze rapportage € 2.263,9 contractueel verplicht. De stijging van de contractuele verplichting ten opzichte van de vorige rapportage wordt vooral veroorzaakt door het contracteren van de laatste delen van de Kelder en de Publieksentree van de Tweede Kamer.

Meer dan 80% van de werkzaamheden zijn nu gecontracteerd. Conform de planning wordt in 2027 het laatste complexdeel AZ gecontracteerd.

Gerealiseerde uitgaven

De onderstaande tabel toont de gerealiseerde uitgaven tot nu toe, uitgesplitst voor het deel gerelateerd aan de Binnenhof renovatie en de tijdelijke huisvestingen.

*Bedragen * € 1 mln.* Omschrijving	t/m eind aug 2026
Totale uitgave Binnenhof renovatie	736,2
Totale uitgaven tijdelijke huisvestingen Eerste Kamer en Tweede Kamer en Algemene Zaken	91,3

Toelichting realisatie renovatie
Van de totale verplichtingen van € 2.263,9 mln. voor de renovatie is per eind augustus 2026 € 736,2 mln. gerealiseerd ofwel betaald. De afgelopen periode is het grootste deel van de uitgavenprognoses geactualiseerd op basis van de onderliggende planningen van de bouwers. Naar verwachting ligt de piek van de uitgaven in 2028 en 2029.

Toelichting uitgaven tijdelijke huisvestingen
De uitgaven voor de tijdelijke huisvesting sluiten aan bij de gebruiksvergoeding die het Rijksvastgoedbedrijf gedurende het gebruik van deze panden in rekening brengt. Op de peildatum van de rapportage is conform de geraamde vergoedingen €91,3 mln. van de begrootte € 164,4 mln. betaald.

5 Overige ontwikkelingen

Naast het programma Binnenhof renovatie zijn er projecten die niet onder de scope van het renovatieprogramma vallen, maar wel een relatie hebben met het renovatieprogramma. Deze projecten lopen via het reguliere RVB-proces. Voor projecten die nog moeten worden gestart, worden op dit moment de financiële consequenties in kaart gebracht.

5.1 Maatregelen in de openbare ruimte rondom Binnenhof

Voordat de gebruikers hun werkzaamheden op het Binnenhof kunnen hervatten moet er voor een veilig en bereikbaar Binnenhof ook in de openbare ruimte rondom het complex maatregelen worden genomen. Om te komen tot ontwerpen wordt de komende periode onder meer geparticipeerd met de omgeving.

5.2 Fietsparkeren

Het afgelopen jaar is onderzoek verricht naar het realiseren van fietsparkeerplekken. In de directe omgeving worden opties nader onderzocht om te komen tot een doelmatige oplossing voor het realiseren van voldoende fietsparkeerplekken voor de gebruikers van het Binnenhof.

5.3 Centrale meldkamer (CMK)

De CMK is buiten het Binnenhof complex gelegen. Deze meldkamer moet echter wel worden verbonden met het Binnenhof en installaties moeten worden aangepast aan de systemen van het Binnenhof. Deze faciliteit moet gereed en getest zijn bij de oplevering van het Binnenhof. Daarom worden de komende periode de voorbereidende werkzaamheden in gang gezet.

5.4 Warmte-Koude Opslag (WKO)

In de rapportageperiode is het definitief ontwerp van de WKO in de Hofvijver afgerond en zijn de benodigde vergunningen aangevraagd. Ook heeft grondonderzoek plaatsgevonden, en zijn er diverse voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd voor het gereedmaken van het werkgebied dat nodig is om de opslag aan te leggen. Het realisatiecontract voor het WKO bronsysteem is gesloten. In de komende periode worden de aansluitingen van de verschillende objecten op het WKO bronsysteem verder uitgewerkt met alle betrokkenen.
Met de omgeving wordt zorgvuldig overlegd over de wijze waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd, het werkterrein dat in de komende periode zal worden uitgebreid en de uitstraling van het Binnenhof aan de Hofvijverzijde. In september zijn de eerste voorbereidende werkzaamheden al gestart.

5.5 Grafelijke zalen

Het verder brengen van het ontwerp van de Grafelijke Zalen is opgestart om zo spoedig mogelijk te komen tot een definitief ontwerp en de noodzakelijke vergunning aan te kunnen vragen. Om de Grafelijke Zalen gereed te hebben halverwege 2031, moet al halverwege volgend jaar gestart worden met de eerste werkzaamheden. De planningsdruk op de ontwerpwerkzaamheden is daarmee fors. In de 15^{e} voortgangsrapportage is toegelicht dat budget is toegevoegd aan de VRO-begroting.

5.6 Nieuwspoort

In de brief van 16 oktober 2026 (Kamerstuk 34293-160) is toegelicht dat het is gelukt om te komen tot een ontwerprichting. Het ontwerp wordt de komende periode verder uitgewerkt.
Het realiseren van een ontwerp voor Nieuwspoort aan de Lange Poten valt niet onder de scope van het programma Binnenhof renovatie maar heeft wel een belangrijke relatie met de uitvoering van het renovatieprogramma.

5.7 Aanvullende huisvesting Tweede Kamer

In de 14de voortgangsrapportage is toegelicht dat de mogelijkheden voor huisvesting in het nabij het Binnenhof gelegen Staalcomplex worden onderzocht. De afgelopen periode is hierover goed overleg geweest met de Tweede Kamer als gebruiker. Het complex wordt samen met de huidige dependances geschikt gemaakt voor de huisvesting van de medewerkers van de Tweede Kamer. Op basis van deze overleggen is het Rijksvastgoedbedrijf van plan om het ontwerpproces op te gaan starten om dit complex te verbouwen tot een kantorencomplex.

5.8 Omgeving & communicatie

5.8.1 (Publieks)communicatie

Het programma zet breed in op toegankelijke en duidelijke communicatie richting publiek en omgeving. Doel is om iedereen goed te informeren over de voortgang van de renovatie en om mensen te betrekken bij het bijzondere erfgoed van het Binnenhof. Dit gebeurt via de website, social media, nieuwsbrieven, mailings en informatiebijeenkomsten.

Belangrijkste communicatieactiviteiten
Start bouw nieuwe publieksentree Tweede Kamer
Op maandag 6 juli is het officiële startsein gegeven voor de bouw van de nieuwe ondergrondse publieksentree van de Tweede Kamer. De start werd gemarkeerd met een eerste boring, in aanwezigheid van o.a. de Kamervoorzitter, de minister van Volkshuisvesting, en wethouder Bruines van de gemeente Den Haag.

Nieuwe fase Hofvijver, uitbreiding werkgebied
In juni is er gecommuniceerd dat vanaf de Hofvijver eind dit jaar een nieuwe fase van de renovatie start. Het werkgebied wordt uitgebreid voor werkzaamheden aan het ministerie van AZ en de Grafelijke Zalen en voor de aanleg van een WKO onder de vijver. Media zijn ter plekke uitgenodigd voor een toelichting op het Binnenhof.

Dag van de Bouw 2026
Tijdens de Onderwijsdag van de bouw op vrijdag 19 juni kregen zo'n 1500 studenten, omwonenden en genodigden een exclusief kijkje achter de schermen van de bouwplaats. Op een banenmarkt en tijdens presentaties maakten studenten kennis met restauratie ambachten en andere beroepen in de bouwsector.

Op de dag van de bouw (20 juni) hebben 5000 bezoekers de bouwplaats van het Binnenhof bezocht via een route die dit jaar vooral buiten op de bouwplaats en op de steigers langs de gebouwen liep.

Open Monumentendag 12 september 2026
Door de toenemende werkzaamheden wordt het steeds moeilijker om een route voor publiek te realiseren zonder dat dit onveilige situaties of grote verstoringen van het bouwproces oplevert. Voor open monumentendag is daarom ingezet op een

alternatieve beleving voor bezoekers. Via lezingen, rondleidingen rondom het Binnenhof, een VR bril in het Informatiecentrum en kinderactiviteiten hebben zo'n 1000 bezoekers alsnog het Binnenhof van dichtbij kunnen ontdekken.

Voor de komende jaren wordt bekeken hoe het publiek het Binnenhof en de renovatie op deze open dagen van dichtbij kunnen beleven. Verschillende media hebben ook dit jaar verslag gedaan van de open dagen op 19 en 20 juni.

5.8.2 Doorlopende communicatiemiddelen

Maandelijkse beeldsamenvattingen, 'De Bouw in Beeld'
Elke maand publiceert de website www.binnenhofrenovatie.nl een fotoreeks met een beeldsamenvatting van actuele werkzaamheden. Het overzicht geeft een inkijk in werkzaamheden aan gevels en funderingen zien, renovatie van historische delen, archeologisch onderzoek en nieuwe bouwfasen en technische ingrepen. De foto's geven zowel vakmedia als een breed publiek een goed beeld van het werk dat achter de bouwschuttingen plaatsvindt en is inmiddels uitgegroeid tot een van de meest bekeken pagina's op de website.

Communicatie over hinder en maatregelen
Omwonenden en ondernemers in de omgeving worden via mailings op de hoogte gehouden over werkzaamheden die mogelijk hinder kunnen veroorzaken, zoals tijdelijke afsluitingen, transportbewegingen of geluidshinder Door tijdig te communiceren, kan waar nodig vooraf overleg worden gevoerd om overlast te beperken.

Regelmatige nieuwsberichten
Via nieuwsberichten en wekelijkse updates op de website is o.a. gecommuniceerd over:

- voortgang van bouwwerkzaamheden, gevels, funderingen en steigers,
- tijdelijke maatregelen en eventuele hinder in de omgeving,
- achtergrondverhalen over ontwerpen, historische gebeurtenissen en technische ingrepen,
- Publieksactiviteiten in het informatiecentrum en rondom het Binnenhof.

Social media
Via social media (LinkedIn en Instagram) zijn foto's, video's, korte updates en historische weetjes gedeeld, waaronder achter de schermen beelden van de renovatie van de Mauritstoren, visuals van de werkzaamheden op de Hofvijver, archeologische vondsten bij het ministerie van AZ en publieksactiviteiten en evenementen zoals Museumnacht Kids en de Nationale Archeologiedagen.

Omgevingsmanagement
Omwonenden, ondernemers en betrokken organisaties worden via nieuwsbrieven, mailings, en bijeenkomsten geïnformeerd over werkzaamheden en planning, ontwerpen, bouwactiviteiten, tijdelijke maatregelen en bereikbaarheid en de voortgang op de bouwplaats en zichtbare veranderingen in de omgeving.

Participatie
De meeste omgevingsvergunningen zijn inmiddels verleend. Ook na het afgeven van deze vergunningen is er veel contact met de omgeving. Zij worden regelmatig geïnformeerd over de voortgang van de werkzaamheden en zichtbare veranderingen op en rond het Binnenhof.

In de rapportageperiode is extra aandacht geweest voor de werkzaamheden op de Hofvijver. Er is gecommuniceerd over het uitbreiden van het werkgebied, de bouwlogistiek op het water, de nieuwe bouwkeet en de gehele uitstraling van het tijdelijke gebied. Via nieuwsberichten, mailingen bijeenkomsten en lokale media is toegelicht wat omwonenden kunnen verwachten en welke maatregelen worden genomen om hinder te beperken.

5.8.3 Programmering en publiekstrekkers

Informatiecentrum
Nu het oudste nog in gebruik zijnde regeringscentrum ter wereld niet toegankelijk is, kan het publiek gratis een bezoek brengen aan het informatiecentrum Binnenhof renovatie. Met speciale activiteiten tijdens schoolvakanties en wisselende tentoonstellingen en gratis rondleidingen langs de bijzondere objecten die te bewonderen zijn wordt steeds meer publiek getrokken. Het informatiecentrum is een belangrijk plek om het publiek betrokken te houden bij de renovatie en het behoud van het Binnenhof als nationaal erfgoed.

Uitzichtpunt
Het uitzichtpunt blijft een populaire trekker voor toeristen en bezoekers van de Haagse binnenstad. Vanaf deze plek is goed te zoen hoe de renovatie vordert en het uitzichtpunt geeft een mooi zicht op de directe omgeving van het Binnenhof. Gezien het grote aantal bezoekers zijn extra maatregelen genomen die zorgen voor een veilige toegang.

Kunstparades
Vanuit de kunstpercentageregeling organiseert het Atelier Rijksbouwmeester gedurende de renovatieperiode de Kunstparade Binnenhof Renovatie. Op 9 juli heeft de 5e editie van de kunstparade plaatsgevonden. De Haagse popgroep Goldband voerde met het kunstwerk Draagvlak op de Hofvijver een concert op.

5.9 Archeologie

Ook het afgelopen half jaar hebben archeologen onderzoek gedaan op verschillende plekken op het Binnenhofcomplex. Enkele bijzondere vondsten.

De Caetsbaen (ca. 1500)
Archeologen hebben onderzoek gedaan naar de ‘Caetsbaen’ die van circa 1500 tot 1650 achter de Ridderzaal lag. Ze legden verschillende lagen van de baan achter de Ridderzaal bloot. Wat blijkt is dat deze baan niet de eerste kaatsbaan op het Binnenhof was. Al in de veertiende eeuw vermelden documenten een kaatsbaan. Deze moet ergens naast de Ridderzaal gelegen hebben. Het kaatsen ging toen via een muur met een dakje waaronder de toeschouwers zaten.

De kaatsbaan had tenminste één dikke muur van vermoedelijk zo’n zeven meter hoog. Aan de andere zijde werd de baan begrenst door de toeschouwersvakken met het afdakje. De baan was vermoedelijk 28,5 meter lang en 7 meter breed en met het toeschouwers vak erbij gemeten, zelfs 9 meter breed. Begin 20e eeuw is het huidige ministerie van Algemene Zaken over de kopse kant van de baan heen gebouwd waardoor de exacte lengte van de baan niet meer te achterhalen is.

De archeologen ontdekten verschillende vloerlagen gemaakt van roodbakkende plavuizen van circa 16x16x2,5 cm en 31x15x4 cm. In 1525 zijn er nieuwe tegels op de baan gelegd. En in 1561 werden er opnieuw 6000 tegels gelegd. De baan is in gebruik geweest tot ergens in het midden van de 17e eeuw.

Gouden ring
Bij archeologisch onderzoek naast de Lairessezaal, onderdeel van de Grafelijke Zalen, stuitten archeologen op de resten van een middeleeuwse gracht. In de late 14e of vroege 15e eeuw werd de gracht gedempt met zand, puin en afval. En in die bovenste laag, vonden zij een bijzondere gouden ring.

Afbeelding 8: De gevonden gouden ring

De ring is gemaakt van 14 tot 17 karaat goud en draagt zeven ruitvormige vakjes met zwarte of roodkleurige glaspasta. In elk vakje staat een gouden gotische letter. Samen vormen ze het woord STADICH (‘gestadig’), wat in die tijd standvastig of trouw betekende, belangrijke deugden in de late middeleeuwen.

Dit soort ringen werden enkel door mannen geschonken en met name gedragen door vrouwen uit de welgestelde burgerij of adel. In Nederland zijn slechts enkele vergelijkbare exemplaren bekend, wat deze vondst heel bijzonder maakt. Van wie de ring precies is geweest, is niet bekend. Het sieraad zal later nog verder worden onderzocht. De ring zal vanaf oktober 2026 te zien zijn in het Informatiecentrum Binnenhofrenovatie.

Reinwaterkelder gebouwdeel A
Tijdens de sloopwerkzaamheden van de begane grond in gebouw A van de Tweede Kamer is een volledig intacte reinwaterkelder gevonden van de 18e eeuwse keuken. Deze keuken was gesitueerd in de dienstvleugel van het Nieuw Stadhouderlijk Paleis. Door de uniciteit van deze vondst en de compleetheid van de constructie dient deze behouden te blijven.

Tijdens de archeologische onderzoeken zijn hierbij nog meer restanten van de 18e eeuwse keuken aangetroffen. Deze zijn stap voor stap door de afdeling archeologie van de gemeente Den Haag onderzocht en vastgelegd alvorens werkzaamheden verder konden.

De aangetroffen structuren worden met 3D-scans gedocumenteerd, zodat later een nauwkeurig schaalmodel kan worden vervaardigd.

Afbeelding 9: Fundamenten van de ‘reinwaterkelder’

6 Bijlagen 1 mutatieoverzicht

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de budgetmutaties sinds de start van het programma. Bij elke mutatie is een beknopte omschrijving toegevoegd. Voor een uitgebreidere toelichting wordt verwezen naar de desbetreffende voortgangsrapportage.

jaar	VGR (kamerstuk)	Omschrijving	Bedrag (x1 mln €)
mrt-18	**Basisrapportage (34293-33)**	**Startbudget renovatie**	**€ 475,00**
mrt-18	Basisrapportage (34293-33)	Niet-huisvestingskosten Het binnen het startbudget gereserveerde bedrag voor kosten die de gebruikers door de renovatie maken, zoals verhuiskosten, is uit het renovatiebudget gehaald. Deze kosten vallen buiten het investeringsbudget.	€-13
okt-19	Derde VGR (34293-84)	Tijdelijke huisvestingskosten Het budget voor de tijdelijke huisvesting van Eerste Kamer, Raad van State, Tweede Kamer en Algemene Zaken (prijspeil 2015) wordt vanaf deze rapportage apart gevolgd.	€-52
apr-20	Vierde VGR (34293-94)	Versobering Grafelijke Zalen Besluit om de Grafelijke Zalen niet te renoveren.	€-20
jan-21	Lijst van vragen en antwoorden (34293-107)	Indexatie 2015-2020 Het renovatiebudget is geactualiseerd van prijspeil 2015 naar prijspeil 2020.	€62
jul-21	**Zesde VGR (34293-122)**	**Budget renovatie 2021 (prijspeil 1-1-2021)**	**€452**
apr-22	Zevende VGR (34293-126)	Indexatie 2020 – 2021 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€15
apr-22	Zevende VGR (34293-126)	Disclaimer veiligheid Bij voorjaarsnota 2021 is een beroep gedaan op de disclaimer veiligheid voor aangescherpte veiligheidseisen. Het gaat onder meer om het ondergrondse deel van de nieuwe publieksentree van de Tweede Kamer, de gracht aan de Buitenhofzijde en extra installaties.	€127
apr-22	Zevende VGR (34293-126)	Disclaimer duurzaamheid Beroep naar aanleiding van de motie-Smeulders om het Binnenhof zo duurzaam mogelijk te renoveren (Kamerstuk 34293, nr. 112). Het betreft vooral HR++-glas, voorzetwanden en zonnepanelen op platte daken.	€14
apr-22	Zevende VGR (34293-126)	Indexatie 2021-2022 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€15
apr-22	**Zevende VGR (34293-126)**	**Budget renovatie 2022 (prijspeil 1-1-2022)**	**€623**
apr-23	Negende VGR (34293-129)	Indexatie 2022 – 2023 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€16
apr-23	**Negende VGR (34293-129)**	**Budget renovatie 2023 (prijspeil1-1-2023)**	**€639**
okt-23	Tiende VGR (34293-133)	Disclaimer veiligheid Beroep bij voorjaarsnota 2023 voor de kelder.	€68

okt-23	Tiende VGR (34293-133)	Correcties advieskosten disclaimer veiligheid /duurzaamheid 2021 Technische correctie: de advieskosten die horen bij de beroepen op de disclaimers uit 2021 zijn alsnog toegevoegd. Daarmee komen deze beroepen uit op € 143,6 mln (veiligheid) en € 15,7 mln (duurzaamheid).	€18
okt-23	Tiende VGR (34293-133)	Toerekenen financieringsrente Budgettaire verwerking van een eerdere herijking van de financieringsrente. Het Rijksvastgoedbedrijf financiert de renovatie via de leenfaciliteit van het ministerie van Financiën.	€7
okt-23	**Tiende VGR (34293-133)**	**Budget renovatie 2023 (prijspeil1-1-2023)**	€**732**
apr-24	Elfde VGR (34294-135)	Indexatie 2023-2024 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€18
apr-24	Elfde VGR (34294-135)	Overige ontwerpaanpassingen In overleg met de gebruikers verwerkte aanpassingen, zoals de Oude Zaal in oorspronkelijke stijl (motie-Bisschop) en nieuwe wettelijke eisen voor integrale toegankelijkheid.	€64
apr-24	Elfde VGR (34294-135)	Disclaimer veiligheid Verdere uitwerking van de veiligheidseisen in de definitieve en technische ontwerpen, de publieksentree met gracht en de kelder. Daarnaast extra veiligheidsmaatregelen tijdens de bouw, zoals permanente brandwachten en bouwplaatsbeveiliging.	€321
apr-24	Elfde VGR (34294-135)	Disclaimer duurzaamheid Nadere uitwerking van de motie-Smeulders: extra voorzetwanden en HR++-glas op locaties die eerder niet in beeld waren, en het gebruik van circulaire materialen.	€20
apr-24	Elfde VGR (34294-135)	Disclaimer onvoorziene uitvoeringsrisico's Na de uithuizing bleek de bouwkundige staat veel slechter dan voorzien, met onder meer instabiele constructies en veel meer asbest (€ 131,7 mln). Daarnaast is het werken in een monument arbeidsintensiever dan geraamd (€ 198,9 mln) en de stikstofeisen voor elektrisch materieel duurder (€ 141,1 mln).	€472
apr-24	**Elfde VGR (34294-135)**	**Budget renovatie 2024 (prijspeil1-1-2024)**	€**1.628**
mei-25	Dertiende VGR (34293-148)	Marktspanning t/m 1-1-2024 Bij voorjaarsnota 2025 is de reservering voor marktspanning tot 1-1-2024 aan het budget toegevoegd. De prijsopgaven van aannemers lagen fors boven de ramingen uit 2015: de bouwindex steeg in 2015–2024 met 48%, tegenover een budgetindexatie van 2,5% per jaar.	€374[1]
mei-25	Dertiende VGR (34293-148)	Indexatie 2024-2025 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€82
mei-25	**Dertiende VGR (34293-148)**	**Budget renovatie 2025 (prijspeil1-1-2025)**	€**2.082**

[1] In voortgangsrapportage 13 is op pagina 18 abusievelijk een marktspanning van 477,6 mln. opgenomen. De post restant budgetraming (103,5mln) in de betreffende tabel had in mindering moeten worden gebracht. In de totaal telling in de betreffende tabel is dit wel gecorrigeerd en de berekening van het vermelde totaal budget is correct.

nov-25	Veertiende VGR (34293-149)	Funderingsversterking grafelijke zalen Tijdens de werkzaamheden aan de kelder onder het Opperhof bleek dat de funderingen van de Grafelijke Zalen extra versterkt moeten worden om schade te voorkomen. Dit is nodig, los van het besluit over renovatie van de Grafelijke Zalen.	€6
nov-25	Veertiende VGR (34293-149)	Toegekende subsidies emissieloos en circulair bouwen	€5
nov-25	**Veertiende VGR (34293-149)**	**Budget renovatie 2026 (prijspeil1-1-2026)**	€**2.093**
apr-26	Vijftiende VGR (34293-150)	Disclaimer onvoorziene uitvoeringsrisico's Planning van de renovatie van eind 2028 naar juli 2031. Dat verhoogt de tijdgebonden kosten, zoals langer in stand houden van bouwplaats, beveiliging en staf, langere ontwerpprocessen, extra indexatie en bouwrente.	€440
apr-26	Vijftiende VGR (34293-150)	Disclaimer marktspanning De marktprijzen stegen de afgelopen twee jaar veel sneller dan de vaste budgetindexatie van 2,5% per jaar; de arbeidskosten in de bouw stegen met meer dan 12%. Ook schaarste aan gespecialiseerde onderaannemers drijft de prijzen op.	€420
apr-26	Vijftiende VGR (34293-150)	Gerealiseerde versoberingen en bezuinigingen Het beroep op de disclaimers is verlaagd met gerealiseerde besparingen: heronderhandeling van de contractvorm (€ 83 mln.), versobering van contractvoorwaarden (€ 80 mln.) en versobering van ontwerpen (€ 32 mln.).	€-195
apr-26	Vijftiende VGR (34293-150)	Indexatie 2026 Reguliere jaarlijkse indexatie van het budget met 2,5%.	€38
apr-26	**Vijftiende VGR (34293-150)**	**Budget renovatie 2027 (prijspeil 1-1-2027)**	€**2.796,7**